

Vad är lättläst?

Vad är lättläst? Hur läser du? Den klassiska frågan är ständigt lika aktuell. En följdfråga för pedagoger är: Vilka konsekvenser blir det av din läsning?

För några år sedan gjordes en undersökning av barns skrivning. Man tittade på vilka skrivfel, som barnen gjorde.

Det vanligaste felet hade ingenting med stavning att göra. Varken dubbelteckning av konsonanter eller något speciellt ljud gav upphov till mest förekommande fel.

Det vanligaste felet var att skriva ihop ord, som skulle stå var för sig plus det motsatta, att man delade upp ett ord och skrev det som två ord.

När barn skriver återger de vad de själva har i huvudet. De använder sig av sådant de själva sett och hört. Den pedagogiska frågan blir då: Varför har barnen otydliga ordbilder i huvudet?

Barn arbetar utifrån de modeller de uppfattat. Vilka modeller till skrivning får de genom sin läsning? Ger texterna klara besked om när ord slutar och börjar? Är avståndet mellan orden tillfredsställande? Hur ser sk lättlästa texter ut?

Ett spontant axplock bland lättlästa böcker på kommunens bibliotek gav en huvudlinje. I sk lättlästa böcker satsar man på storleken på bokstäverna. MEN man satsar inte på större avstånd mellan orden eller mellan raderna. Detta gör att en sida med sk lättläst text kan se helt grötig ut, även för en van läsare.

Nu är det så att i en normal sättning av text finns inbyggd en automatik beträffande avstånd. Den använda stilstorleken ger automatiskt ett visst avstånd mellan bokstäverna och mellan orden. Ändrar man avståndet mellan orden så får man också större avstånd mellan bokstäverna. Man får ett slags spärrad stil, som inte tydliggör avstånden mellan orden.

Kan man då inte påverka enbart avstånden mellan orden i vanlig sättning av texter? Tillsammans med min datakunnige man, Kuno, började jag experimentera med texter.

Det visade sig att man visst kan ändra enbart avståndet mellan orden vid sättning - om man använder sig av sådan programvara. Vi provade med att öka avståndet mellan orden till 125, 150 och 175 procent. Då fann vi att de flesta uppfattade texter med ökning till 150 procent som mest lättläst.

Ordmellanrum

Standardinställning:

Det var en gång en kråka, som tyckte om att leka med barnen på gården. Kråkan satt ofta i sandlådan hos de små barnen. Där hoppade hon omkring och gjorde spår i deras sandkakor.

Dito, 175%:

Det var en gång en kråka, som tyckte om att leka med barnen på gården. Kråkan satt ofta i sandlådan hos de små barnen. Där hoppade hon omkring och gjorde spår i deras sandkakor.

150% ordmellanrum, låst läge:

Det var en gång en kråka, som tyckte om att leka med barnen på gården. Kråkan satt ofta i sandlådan hos de små barnen. Där hoppade hon omkring och gjorde spår i deras sandkakor.

Dito, 200%:

Det var en gång en kråka, som tyckte om att leka med barnen på gården. Kråkan satt ofta i sandlådan hos de små barnen. Där hoppade hon omkring och gjorde spår i deras sandkakor.

Skulle det kunna vara så enkelt? Att vi med hjälp av rätt avstånd mellan orden kan ge barnen verkligt lättlästa texter? Att vi därigenom ger dem bättre modeller för eget skrivande, så att det vanligaste skrivfelet rent av skulle kunna försvinna?

OM det är så enkelt så är det brottsligt av oss pedagoger att inte ställa krav på förlag och andra producenter av texter. Tänk, om problemtalen kan förstås och hanteras av barnen mycket bättre, om bara texten utformas på rätt sätt! Tänk, om tidningsläsandet kan fungera bättre med en sida mininyheter, satta med verkligt lättläst text! Tänk, om också pojkarna blir glada i böcker, om texterna blir verkligt lättlästa!

Många gånger producerar lärare egna texter via dator. Det kan vara veckobrev till barn och föräldrar, anvisningar till barnen, provuppgifter osv. I dag produceras också många läromedel genom att man skriver (sätter) text på dator. Val av teckensnitt, storlekar, radavstånd och längden på raden påverkar hur lättläst texten blir.

Teckensnitt etc. diskuteras ofta vid utformning av läromedel, men mellanrummen mellan orden diskuteras sällan. Vi använder mellanslagstangenten slentrianmässigt utan att tänka på resultatet.

När vi använder mellanslagstangenten rutinmässigt får vi ett ordmellanrum som bestäms av bredden mellan de gemena bokstäverna r och n. Detta mellanrum varierar beroende på vilket teckensnitt vi använder. Det automatiska mellanrummet mellan orden brukar vara det dubbla avståndet mellan bokstäverna.

Vill man påverka avståndet mellan orden utan att få glest mellan bokstäverna kan man använda sig av programmet Adobe Page Maker. När man öppnat programmet klickar man på Text-menyn. I menyn klickar man på Stycke, och i Stycke klickar man på Mellanrum.

Vid underrubriken Ordmellanrum finns tre rutor, benämnda Minimum, Önskat och Maximum. Där kan man då skriva in 150 i alla tre rutorna. Då får man ett statistiskt mellanrum på 150 %.

Detta innebär att radsluten kan bli ojämna. Vill man av någon anledning ha jämn högerkant i texten får man fylla i olika siffror, t ex 125, 150 och 175. Resultatet av det blir att datorn ibland minskar eller ökar mellanrummen en aning för att få jämna radslut.

Har man som huvudsyfte att få en lättläst text, då är jämn högerkant ganska ointressant. Däremot är det viktigt med jämn vänsterkant, så att ögonen har samma ställe för start hela tiden.

Ögonrörelserna är en viktig faktor i läsningen. Långa rader kräver omfattande ögonrörelser och det blir tröttsamt att läsa. I en lättläst text bör det därför vara korta rader, vilket kan lösas via sättning i spalter eller genom ändring av sidformat.

I den omtalade rutan Mellanrum finns också underrubriken Auto radavstånd med tillhörande ruta. Det automatiska radavståndet är 120%, dvs 120% av bokstavshöjden. Om man där skriver in 140 får man en betydligt mer lättläst text.

Val av teckensnitt har givetvis också betydelse. Van läsare vill gärna kunna glida med ögonen över texten, vilket underlättas av små kroker och klackar i t ex tidningstexter. Nybörjaren däremot behöver text med bokstäver som är lätta att känna igen och att urskilja. Då kan t ex typsnitt Avalon vara bra.

Teckensnitt

Times New Roman, 12 p

(Typ Times)

Det var en gång en ödla, som var mycket förtjust i sång och musik. Ödlan bodde under skoltrappan vid Pluggparadiset. När barnen sjöng och spelade kom ödlan fram och lade sig på trappan.

Avalon, 12 p

(Typ Helvetica)

Det var en gång en ödla, som var mycket förtjust i sång och musik. Ödlan bodde under skoltrappan vid Pluggparadiset. När barnen sjöng och spelade kom ödlan fram och lade sig på trappan.

Texten satt med ordmellanrum 150% och radavstånd 140%.

Det kan finnas andra program än Adobe Page Maker, som gör det möjligt att bearbeta text enligt ovan. Vi har dock inte lyckats hitta något, trots idogt letande i t ex Word 97.

BOKUP-produkter

Vallonvägen 25, 612 30 Finspång Tel 0122 – 161 13 Fax: 0122 – 104 00
E-post: bokup@telia.com Hemsida: www.bokup.se